

The effect of absent of father (because of working) in behavioral disorders of school students

اثر عدم حضور مستمر پدر در خانه (به دلیل اشتغال) بر میزان اختلالهای رفتاری دانش آموزان دبستانی

Mahnaz Shahgholian

مهناز شاهقلیان^۱

Abstract

The aim of this study is to compare behavioral disorders between school students that have fathers are working in Asaluye and school students that have fathers are working in residence. In this study, 100 students (50 subject with working father in Asaluye and 50 subject with working father in residence) were randomly selected of the primary school students of Shahr-e-kord. Teacher's and parent's versions of Rutter's Behavioral Disorders Questionnaire were completed for two groups. The results showed that group of students with working father in Asaluye were suffering more from prevalence of behavioral disorders than group of students that their fathers are working in residence. Differences of two groups were significant in hyperactivity - aggressiveness, depression - anxiety and attention deficit - distraction.

Keywords

behavioral disorders, school students, working fathers

چکیده

هدف این پژوهش مقایسه اختلالهای رفتاری در میان دانش آموزان با پدران شاغل در عسلویه و دانش آموزان با پدران شاغل در محل سکونتشان می باشد. در این پژوهش ۱۰۰ دانش آموز (۵۰ نفر، پدران شاغل در عسلویه و ۵۰ نفر، پدران شاغل در محل سکونتشان بود) از میان دانش آموزان پایه ابتدایی شهرستان شهرکرد به شیوه در دسترس انتخاب شدند. برای هر دو گروه پرسشنامه رفتاری کودکان فرم معلم و فرم والدین تکمیل شد. نتایج نشان داد میزان اختلالهای رفتاری در گروه دانش آموزان دارای پدران شاغل در عسلویه بیشتر از گروه دانش آموزان دارای پدر شاغل در محل سکونت است. تفاوت بین آزمودنی‌های دو گروه در خرده مقیاسهای بیش فعالی - پرخاشگری، اضطراب - افسردگی، کمبود توجه و حواس پرتی معنادار بود.

کلید واژه‌ها

اختلالهای رفتاری، دانش آموزان دبستانی، پدران شاغل

مقدمه

بیشتر از ۲۰۰ سال است که عشق مادری به عنوان عامل مؤثر در رشد شخصیت و سلامت روانی کودکان مطرح است. در این مقطع پدر بیشتر به عنوان نان آور در خانواده و نزد فرزندان معرفی شده است. در عرصه ادبیات و علم مراد از واژه والدین، تأکید و تمرکز بر مادر به عنوان عامل مؤثر بوده و غالباً از اهمیت پدر و تأثیر آن در تحول روان شناختی و اجتماعی فرزندان غفلت شده است. حجم آثار علمی منتشر شده در خصوص نقش پدر در رشد شخصیت کودک ۱۶ درصد است و در همین سهم اندک هم واژه پدر با مفاهیم قدرت، سردی، سختی و اثرپذیری کمتر در ذهن متبادر می شود. این در حالی است که در تحلیل ۱۰۰ مطالعه در مورد رابطه فرزند-والد مشخص شده است که نقش پدر همانند نقش مادر حائز اهمیت است و موجب تحول اجتماعی، عاطفی، شناختی و کنش مؤثر فرزندان می شود. عشق پدر در مقایسه با عشق مادری قدرت پیش بینی بیشتری در شخصیت و سازگاری روان شناختی فرزندان دارد (سلیمی، ۱۳۸۵).

محرومیت از پدر می تواند زمینه ساز بروز برخی از اختلالاتها شده، برسیرو و پیش آگهی آنها اثر بگذارد (کرامتی و همکاران، ۱۳۸۵). هداد و گارالدا (۱۹۹۲) میزان اختلالاتی بیش فعالی، حواس پرتی و بزهکاری را در کودکان محروم از پدر بیشتر می دانند. گابل (۱۹۹۶) با بررسی گروهی از پسران سفید پوست، سیاه پوست و اسپانیایی تبار که تجربه محرومیت از پدر را داشتند نشان داد که صرف نظر از ملیت، پرخاشگری و رفتارهای ضد اجتماعی در گروه محروم از پدر بیشتر است. این پسران توانایی شناختی کمتر و رشد شخصی پایین تری داشتند. کری و همکاران (۱۹۹۷) نیز پرخاشگری و دفاعهای نوروتیک را در کودکان محروم از پدر شایع تر گزارش کرده اند. رنه (۱۹۹۸) با بررسی ۶۴۲ کودک ۶ تا ۱۲ سال نشان داد بین غیبت پدر و

شیوع اختلالاتی رفتاری مانند پرخاشگری، بیش فعالی و اضطراب همبستگی وجود دارد. همچنین در گروه محروم از پدر اختلالاتی یاد شده مقاوم تر و با شروع زودتری بودند. براون و همکاران (۱۹۹۷) نشان دادند که بین فقدان یا از دست دادن والدین به ویژه پدر در قبل از ده سالگی و بروز افسردگی در فرد طی سالهای بعدی زندگی رابطه معنادار وجود دارد. آلان (۱۹۹۸) میزان پرخاشگری، اضطراب و بیش فعالی را در کودکان محروم از پدر بیشتر از کودکان عادی گزارش کرد. پژوهش کرانزله و همکاران (۱۹۹۰) و مارشال و همکاران (۲۰۰۱) نشان داد کودکان محروم از پدر، افسردگی، اضطراب و مشکلات رفتاری بیشتری را نشان می دهند و در این میان پسران به مراتب بیشتر از دختران به اختلالاتی روانی دچار می شوند. همچنین بین فقدان یا از دست دادن والدین با بروز افسردگی و نقایص شناختی در سالهای بعدی زندگی رابطه وجود دارد و کودکان ۶ ساله فاقد پدر در مقایسه با کودکان ۶ ساله دارای پدر، پرخاشگری و افسردگی بیشتری را نشان می دهند. پژوهش هربرت (۱۹۹۹) نشان داد که حدود ۹۰ درصد نوجوانان بزهکار از خانواده هایی هستند که سرپرستی آنها به عهده مادر است و عدم نظارت والدین در دوران کودکی فرزندان با ایجاد مشکلات سلوکی در مقاطع بعدی زندگی بچه ها رابطه دارد.

در پژوهش شاو و همکاران (۲۰۰۱) بین فقدان ارتباط پدر با کودکان کم سن و سال و میزان ابتلاء این کودکان به اختلال سلوک همبستگی بدست آمد. در میان پژوهش های داخلی نیز پژوهش قهاری و همکاران (۱۳۸۲) به بالاتر بودن میزان بروز اختلالات روانی در کودکان محروم از پدر در مقایسه با کودکان شاهد، جانباز و عادی اشاره دارد و نتایج پژوهش نیسی و همکاران (۱۳۸۰) نشان می دهد که بین سلامت روانی، جسمانی و عملکرد تحصیلی دانش آموزان فاقد و واجد پدر

نوع مدرسه، تحصیلات مادر، تحصیلات پدر، شغل مادر، شغل پدر، تعداد فرزندان خانواده و سطح اقتصادی خانواده با دانش آموزان گروه اول همسان باشند. بدین ترتیب در برابر هر دانش آموز دارای پدر شاغل در عسلویه، یکی از همکلاسان او انتخاب می‌شد که از نظر سن، جنس، کلاس و معلم، تعداد فرزندان خانواده، تحصیلات پدر و مادر و شغل پدر و مادر همانند دانش آموز اول بود، تنها با این تفاوت که پدرش شاغل در عسلویه نبود بلکه در شهر محل سکونت فعلی‌شان شاغل بود.

ابزار: برای گردآوری داده‌های پژوهش از پرسشنامه رفتاری کودکان راتر فرم معلم^۱ و فرم والدین^۲ استفاده شد.

پرسشنامه رفتاری کودکان راتر، فرم معلم: این پرسشنامه برای شناخت مشکلات رفتاری کودکان دبستانی ساخته شده است. نسخه اولیه این پرسشنامه دارای ۲۶ ماده است. در این پژوهش فرم ۳۰ ماده‌ای به کار برده شده است. راتر (۱۹۷۶) پایایی پرسشنامه را به شیوه بازآزمایی ۰/۸۵ گزارش کرد و در مورد ضریب روایی، همبستگی بین این پرسشنامه و تشخیص روانپزشک را ۰/۷۷ بدست آورد. در ایران عدل (۱۳۷۲) پایایی پرسشنامه را به روش دو نیمه‌سازی و بازآزمایی به ترتیب ۰/۶۸ و ۰/۸۵ گزارش کرد. این پرسشنامه توسط مهریار و یوسفی (۱۹۹۲)؛ به نقل از خرامین، (۱۳۷۳) در شیراز هنجاریابی شد. در این پژوهش فرم معلم توسط معلمان دانش آموزان مورد مطالعه تکمیل شد.

پرسشنامه رفتاری کودکان راتر، فرم والدین: این پرسشنامه دارای ۳۱ ماده است که والدین با توجه به رفتارهای کودک در یک سال گذشته به پرسشها پاسخ می‌دهند. راتر و همکاران (۱۹۷۵) پایایی پرسشنامه را به شیوه بازآزمایی ۰/۷۴

بدون در نظر گرفتن حمایت اجتماعی به عنوان متغیر تعدیل کننده تفاوت معنادار وجود ندارد. اما بین دانش آموزان فاقد پدر و دارای حمایت اجتماعی بالا و آنهایی که دارای حمایت اجتماعی پایینی بودند از لحاظ سلامت روانی و عملکرد تحصیلی تفاوت معنادار وجود دارد.

با این که بیشتر پژوهش‌های انجام شده در این زمینه بر نتایج یکسانی اشاره دارند اما اخیراً برخی از پژوهشگران (به عنوان مثال لمب، ۲۰۰۱ و کرانزler، ۲۰۰۳) کودکان محروم از پدر را مسئولیت پذیرتر، از نظر انگیزشی برتر و به طور کلی متکی به نفس‌تر ارزیابی کرده‌اند.

با توجه به اینکه جدایی و ارتباط ناکافی پدر با فرزندان الزاماً موجب اختلال در رفتار نخواهد شد، ولی حضور مستمر پدر در خانواده می‌تواند از میزان اختلالات رفتاری کودکان بکاهد. در این پژوهش تأثیرات عدم حضور مستمر پدر در خانه به علت شاغل بودن در عسلویه بر میزان اختلالهای رفتاری دانش-آموزان دبستانی مورد بررسی قرار گرفته است.

روش

جامعه، نمونه و شیوه نمونه‌گیری

پژوهش حاضر از نوع پس رویدادی است. آزمودنی‌های پژوهش ۵۰ دانش آموز با پدران شاغل در عسلویه (۲۵ دختر و ۲۵ پسر) و ۵۰ دانش آموز با پدران شاغل در شهر محل سکونت (۲۵ دختر و ۲۵ پسر) می‌باشند. آزمودنی‌ها از میان دانش-آموزان پایه تحصیلی اول تا پنجم دبستانهای شهرستان شهرکرد انتخاب شدند. دامنه سنی آزمودنی‌ها بین ۷ تا ۱۱ سال بود. ۵۰ دانش آموزی که پدرانشان شاغل در عسلویه بود از میان دانش آموزان دبستانهای شهرکرد به شیوه در دسترس انتخاب شدند. کوشش شد که دانش آموزانی که پدرانشان شاغل در عسلویه نمی‌باشد در متغیرهای سن، جنسیت، پایه تحصیلی،

1. Rutter's Child Behavior Questionnaire for Teachers
2. Rutter's Child Behavior Questionnaire for Parents

سن	میانگین	انحراف استاندارد	فرآوانی	جنسیت	گروه
۱/۵۳	۹/۱۲		۲۵	دختر	دانش آموزان با پدر شاغل در عسلویه
۱/۶۷	۹/۴۰		۲۵	پسر	
۱/۵۳	۹/۱۲		۲۵	دختر	دانش آموزان با پدر شاغل در شهر محل سکونت
۱/۶۷	۹/۴۲		۲۵	پسر	

جدول ۱- میانگین و انحراف استاندارد سن دانش آموزان دو گروه

گزارش کردند و در مورد ضریب روایی، همبستگی بین فرم‌های والدین و آموزگار را ۰/۷۶ بدست آوردند. در ایران کرامتی و همکاران، (۱۳۸۵) پایایی پرسشنامه را به شیوه بازآزمایی ۰/۹۵ گزارش کردند و برای تعیین روایی، یافته‌های مربوط به ۲۵ نفر از گروه نمونه را با ارزیابی روانپزشک مقایسه کردند و حساسیت ۰/۹۷ و ویژگی ۰/۸۸ را بدست آوردند. در این پژوهش فرم والدین توسط مادران دانش آموزان تکمیل شد.

دانش آموزان با پدر شاغل در عسلویه بیشتر از گروه دوم می‌باشد و نتایج آزمون t نشان می‌دهد که بین میانگین دو گروه دانش آموزان در فرم معلم ($t=3/45, P>0/05$) و در فرم والدین ($t=6/55, P>0/05$) تفاوت معنادار وجود دارد.

جدول ۳ داده‌های مربوط به میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های پرسشنامه رفتاری کودکان راتر (فرم معلم و والدین) در دو گروه را بر حسب نوع اختلال نشان می‌دهد.

همانطور که در جدول ۳ دیده می‌شود در هر دو گروه مقیاس اضطراب- افسردگی بیشترین میانگین و مقیاس بیش‌فعالی- پرخاشگری کمترین میانگین را دارد.

داده‌های مربوط به مقایسه ۵ عامل پرسشنامه رفتاری کودکان (فرم معلم و والدین) دو گروه در جدول ۴ آمده است. همانطور که یافته‌های جدول ۴ نشان می‌دهد به جز عامل رفتارهای ضد اجتماعی و ناسازگاری اجتماعی در بقیه عوامل تفاوت بین دو گروه معنادار می‌باشد.

میانگین و انحراف استاندارد سن آزمودنی‌های دو گروه در جدول ۱ نشان داده شده است. میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های پرسشنامه رفتاری کودکان راتر (فرم معلم و والدین) در دو گروه بر حسب جنس در جدول ۲ آمده است. همان‌طور که در جدول ۲ دیده می‌شود میانگین نمرات

یافته‌ها

سن	میانگین	انحراف استاندارد	فرم معلم	فرم والدین	جنسیت	گروه
۶/۵۰	۱۴/۰۱		۶/۷۱		دختر	دانش آموزان با پدر شاغل در عسلویه
۵/۶۳	۱۵/۸۱		۵/۸۳		پسر	
۵/۶۰	۱۴/۹۱		۵/۷۶		کل	دانش آموزان با پدر شاغل در شهر محل سکونت
۶/۲۷	۸/۳۱		۸/۲۲		دختر	
۵/۱۹	۷/۰۳		۷/۶۴		پسر	
۵/۴۴	۷/۶۷		۷/۹۸		کل	

جدول ۲- میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های دو گروه در دو فرم

گروه	بیش فعالی- پرخاشگری		اضطراب- افسردگی		ناسازگاری اجتماعی		رفتارهای ضد اجتماعی		کمبود توجه و حواس پرتی	
	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد
دانش آموزان با پدر شاغل در عسلویه	۲/۷۴	۲/۲۲	۴/۹۴	۳/۳۷	۲/۷۵	۲/۳۱	۳/۴۰	۳/۶۷	۲/۸۳	۲/۷۱
دانش آموزان با پدر شاغل در شهر محل سکونت	۱/۳۷	۲/۰۰	۲/۵۰	۲/۴۳	۲/۵۷	۲/۵	۲/۵۰	۲/۳۲	۱/۵۲	۱/۸۳

جدول ۳- میانگین و انحراف استاندارد نمره‌های دو گروه بر حسب نوع اختلال

بحث و نتیجه گیری

هیجان مثبت پدر، کاهش مشکلات رفتاری کودک را در پی دارد و زمانی که پدر هیجان‌نا منفی ابراز می‌کند، مشکلات عاطفی و رفتاری فرزندش افزایش می‌یابد. به اعتقاد ایرلز (۱۹۷۶) و بلک و هکن (۱۹۹۵) روند وابستگی کودک به پدر از سال اول زندگی شکل گرفته و طی سالهای بعد تشدید می‌یابد. حضور پدر طی این سالها در کنار کودک به افزایش سازگاری و کاهش پرخاشگری در کودکان منجر می‌شود و نیز در جهت گیری جنسی مناسب آنها نقش مهمی ایفا می‌کند. همانندسازی با پدر عامل اساسی رشد وجدان، احساس کفایت، ابراز وجود و کسب الگوی رفتاری مناسب در پسران می‌باشد و در روند اجتماعی شدن، تحکیم عزت نفس و رشد منبع کنترل درونی در آنها نقش دارد. پدر به عنوان یک چهره کلیدی در انتقال ارزشهای جامعه به فرزندان به شمار می‌رود. هرزوک (۱۹۸۰؛ به نقل از نیسی و همکاران، ۱۳۸۰) معتقد است، کودکان در غیاب پدر دچار گرسنگی پدر می‌شوند، چرا که

هدف این پژوهش مقایسه اختلالهای رفتاری در دو گروه دانش آموزان با پدران شاغل در عسلویه و دانش آموزان با پدران شاغل در محل سکونتشان بود. یافته‌های نشان داد عدم حضور مستمر پدر در خانه، کودکان را در معرض ابتلا به انواع اختلالهای رفتاری از جمله بیش فعالی- پرخاشگری، اضطراب- افسردگی و کمبود توجه و حواس پرتی قرار می‌دهد. به بیان دیگر میزان شیوع اختلالهای یاد شده در کودکان با پدران شاغل در عسلویه بیشتر از کودکان با پدران شاغل در شهر محل سکونتشان می‌باشد.

پژوهش‌های زیادی بر اهمیت حضور پدر در خانواده و نقش وی در سلامت رفتاری کودکان به موازات نقش مادر تأکید کرده است و هیچ‌گونه شاهدهی دال بر کم اهمیت بودن نقش پدر در مقایسه با نقش مادر وجود ندارد (بلک و هکن، ۱۹۹۵). بلسکی (۱۹۹۰) و پارک (۱۹۹۶) نشان دادند که حتی ابراز

عوامل	دانش آموزان با پدر شاغل در عسلویه		دانش آموزان با پدر شاغل در شهر محل سکونت		t	درجه آزادی	سطح معناداری
	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین	انحراف استاندارد			
بیش فعالی- پرخاشگری	۲/۷۴	۲/۲۲	۱/۳۷	۲/۰۰	۳/۲۴	۴۸	۰/۰۵
اضطراب- افسردگی	۴/۹۴	۳/۳۷	۳/۵۰	۲/۴۳	۲/۴۵	۴۸	۰/۰۵
ناسازگاری اجتماعی	۳/۴۰	۳/۶۷	۲/۵۰	۲/۳۲	۱/۴۶	۴۸	NS
رفتارهای ضد اجتماعی	۲/۷۵	۲/۳۱	۲/۵۷	۲/۵۰	۰/۳۷	۴۸	NS
کمبود توجه و حواس پرتی	۲/۸۳	۲/۷۱	۱/۵۲	۱/۸۳	۲/۸۳	۴۸	۰/۰۵

جدول ۴- میزان t بدست آمده بین دو گروه دانش آموزان در عامل‌های پرسشنامه (دو فرم)

فقدان پدر. چکیده مقالات دومین کنگره سراسری آسیب شناسی خانواده در ایران. دانشگاه شهید بهشتی.

فروع الدین عدل، اصغر، (۱۳۷۲). تأثیر به کارگیری روش آموزش مهارتهای اجتماعی در بهبود رفتارهای اخلاص گرانه کودکان. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، انستیتو روانپزشکی تهران.

قهاری، شهربانو؛ مهریار، امیر هوشنگ و بیرشک، بهروز، (۱۳۸۲). بررسی مقایسه- ای برخی از اختلالات روانی در کودکان ۷ تا ۱۲ ساله شاهد، محروم از پدر، جانباز و عادی شهرستان چالوس. مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی مازندران، سال سیزدهم، شماره ۴۱، صص ۸۸-۸۱

کرامتی، کرامت؛ بوالهروی، جعفر و اصغر نژاد فرید، اصغر، (۱۳۸۵). اثر محرومیت از پدر بر اختلالهای رفتاری کودکان دبستانی. مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی ایران. سال دوازدهم، شماره ۴، صص ۳۹۵-۳۹۰.

نیسی، عبدالکامم؛ نجاریان، بهمن و پورفرجی، سید فرج، (۱۳۸۰). مقایسه عملکرد تحصیلی، سلامت روانی و جسمانی دانش آموزان پسر فاقد و واجد پدر یا توجه به نقش تعدیل کننده حمایت اجتماعی در پایه اول دبیرستانهای شهرستان اهواز. مجله علوم تربیتی و روانشناسی دانشگاه شهید چمران اهواز، دوره سوم، سال هشتم، شماره- های ۳ و ۴، صص ۸۶-۶۷.

English references

Alan, S. (1998). Dynamic underpinnings of father hungry as illuminated in 5-years old to puberty. *Psychoanalytic Study of the Child*, 52, 227-245.

Black, B., & Hocan, A. (1995). Links between communication pattern in mother-child, father-child, and per interaction and children's social status. *Child Development*, 66 (4), 255-271.

Belsky, J. (1990). Parental and non-parental child care and children's socioemotional development: A decade in review. *Journal of Marriage and the Family*, 52, 885-903.

Brown, C.W., Harris, T., & Copeland, J.R. (1997). Depression and loss. *British Journal of Psychiatry*, 130, 1-8.

Earls, F. (1976). The fathers not the mothers: Their importance and influence with infant and young children. *Journal of Psychiatry*, 29, 209-220.

Gabel, J. (1996). The emotionally disturbed child. *Journal of Abnormal Psychology*, 252, 205-211.

Haddad, P.M., & Garralda, M.E. (1992). Hyperkinetic syndrome and disruptive early experience. *British Journal of Psychiatry*, 161, 700-703.

Herbert, D. (1999). The relationship between mutual family relations child psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 39, 477-487.

کودکان حتی برای تنظیم پرخاشگری خود نسبت به دیگران نیازمند برقراری ارتباط با بزرگسال مذکری مانند پدر هستند.

غیبت پدر می تواند تأثیر مستقیم (مانند محروم شدن کودک از الگوی نقش مذکر) و یا تأثیر غیر مستقیم (مانند کاهش حمایت) بر کودک داشته باشد. بنابراین اثر غیبت پدر بر کودکان ضرورتاً به خاطر فقدان الگوی نقش نمی باشد، بلکه به جهت فقدان جنبه های دیگری از نقش پدر از قبیل حمایت اجتماعی، هیجانی و حتی اقتصادی او در خانواده نیز می باشد. وقتی غیبت پدر باعث فقدان حمایت اجتماعی کودک گردد، این امر با سازگاری رفتاری کودک رابطه منفی دارد. حمایت اجتماعی ممکن است منجر به افزایش خود اعتمادی گردد که مقاومت افراد را در مقابل اثرات منفی عوامل فشارزای ادراک شده افزایش می دهد (نیسی و همکاران، ۱۳۸۰). از این رو به نظر می رسد فراموش شدن و وظیفه های تربیتی پدران و کم رنگ شدن نقش آنان به ویژه در دوران حاضر که اغلب به دلیل تأمین معاش خانواده می باشد، آثار و عواقبی را در شخصیت کودکان در پی دارد و می تواند یک عامل زمینه ساز برای ابتلا به اختلالهای رفتاری کودکان باشد.

با توجه به محدود بودن حجم نمونه در تعمیم یافته های این پژوهش به کل کودکان باید احتیاط شود. توان سازگاری مادر با مشکلات در غیاب همسر، میزان حمایت اجتماعی که خانواده در غیاب پدر دریافت می کند و نیز سوگیری آموزگاران و مادران در پاسخ گویی به پرسشنامه ها از جمله متغیرهای تأثیر گذاری هستند که می توانند بر یافته ها اثر داشته باشند.

فهرست منابع فارسی

خرامین، شیر علی، (۱۳۷۲). بررسی پاره ای از اختلالهای رفتاری کودکان محروم از پدر. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی بالینی، انستیتو روانپزشکی تهران. سلیمی، سید حسین، (۱۳۸۵). اهمیت نقش پدری، پیامدهای روانشناختی عشق و

Kranzler, E.M. (2003). Early childhood bereavement. *Journal of the American Academy of Child and Adolescence Psychiatry*, 291, 513-520.

Kranzler, E.M., Shaffer, D., Wasserman, G., & Devies, M. (1990). Early childhood bereavement. *Journal of American Academic Child and Adolescence*, 29 (4), 513-520.

Kari, P.L., Ritta, K., & Jouk, L. (1997). *Journal of Adolescence*, 186, 669-677.

Lamb, M. (2001). *The father's role*. New York: John Willey & Sons.

Marshall, D.B., English, D.J., & Stewart, A.J. (2001). The effect of fathers or father figures on child behavioral problems in families referred to child protective service. *Child Maltreatment*, 6 (4), 290-299.

Parke, R.D. (1996). *Fatherhood*. Cambridge, M.A: Harward University Press.

Rene, C. (1998). Alcoholic parent and father absent and behavioral disorders. *Journal of Alcohol*, 194, 387-398.

Rutter, M. (1976). A children's behavior questionnaire for completion by teachers: Preliminary findings. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 8, 1-11.

تاریخ دریافت: ۸۷/۶/۸

تاریخ بازنگری: ۸۷/۹/۶

پذیرش نهایی: ۸۷/۱۰/۲۲